

ABSTRACT: One part of the collection of the Museum of King Jan III's Palace at Wilanów is a set of interior decorations removed during restoration works in 1955–1962. It consists of eight panels from Locci's 2nd Room, concealed door from the Anteroom and a panel from the ceiling of the King's Sons' Room. Using the documentation from the restoration process and archival photographs, it proved possible to reconstruct the exact look of the decorations.

The original idea to arrange the Chinese Apartment on the first floor of the Wilanów Palace is traditionally attributed to Stanisław Kostka Potocki, and the oldest inventory describing it was compiled in 1832. Intended as exposition space, the interiors were decorated in concordance with the collection displayed in each room, including, among others, paintings, woodblock prints, ceramics and lacquered objects. Currently a new permanent exhibition is being prepared in the corridor by the Chinese and Hunting Rooms in the southern wing of the palace. It will tell the history of the Apartment and the historical collection of Oriental art.

KEYWORDS: Chinese Apartment, Stanisław Kostka Potocki, Aleksandra Potocka, August Potocki, collection of Oriental art, inventory of 1832

Punkt wyjścia dla tego artykułu stanowi przechowywany w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie zespół dekoracji ściennych zdjętych podczas prac konserwatorsko-restauratorskich przeprowadzonych w latach 1954–1962, obejmujący drzwi prowadzące z Przedpokoju do Pokoju Locciego I, drewniany wystrój Pokoju Locciego II oraz panel sufitowy z Pokoju Synów Króla. Opracowanie tych obiektów w celu wpisania ich do książki inwentarzowej zaowocowało nowymi spostrzeżeniami dotyczącymi przede wszystkim chronologii zmian wystroju w wymienionych wnętrzach. Jednocześnie na podstawie zachowanej dokumentacji konserwatorskiej oraz archiwalnych zdjęć wewnątrz udało się szczegółowo odtworzyć układ dekoracji malarskich na papierze i jedwabiu.

Po II wojnie światowej tylko raz na krótko pokazano zwiedzającym fragmenty dekoracji stolarskiej Pokojów Chińskich, zarówno pochodzące z apartamentów w korpusie głównym, jak i w skrzydle południowym. Było to w roku 1993, przy okazji zorganizowanej w pomieszczeniach pałacowej Kuchni wystawy czasowej „Osobliwości Dalekiego Wschodu w historycznej kolekcji Wilanowa”¹. Obecnie przygotowywana jest nowa część ekspozycji w Korytarzu przy Pokojach Chińskich i My-

1 Zob. katalog wystawy *Osobliwości Dalekiego Wschodu w historycznej kolekcji Wilanowa*, Warszawa 1993.

WYBRANE ELEMENTY WYSTROJU APARTAMENTU CHIŃSKIEGO NA PIĘTRZE KORPUSU GŁÓWNEGO PAŁACU WILANOWSKIEGO I JEGO ZMIANY NA PRZESTRZENI DZIEJÓW – NOWE SPOJRZENIE

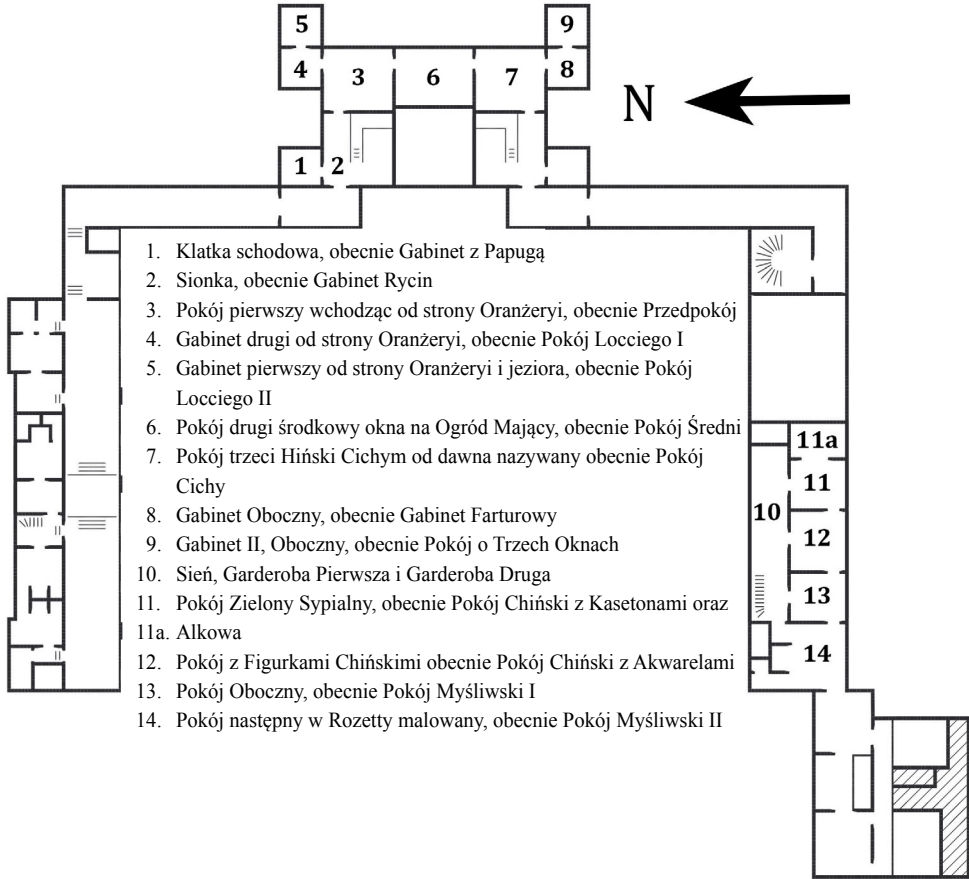
SELECTED ELEMENTS OF THE DECORATION OF THE CHINESE APARTMENT ON THE FIRST FLOOR OF THE WILANÓW PALACE'S MAIN BODY AND ITS CHANGES OVER THE CENTURIES – A NEW APPROACH

DOI:10.36135/MPKJIII.01377329.2019.SWXXVI.pp.57–82

Karolina Alkemade
Muzeum Pałacu Króla Jana III
w Wilanowie

Studia Wilanowskie
t. XXVI, 2019
s. 57–82
Rocznik, ISSN: 0137-7329

1. Klatka schodowa, obecnie Gabinet z Papugą
2. Sionka, obecnie Gabinet Rycin
3. Pokój pierwszy wchodząc od strony Oranżeryi, obecnie Przedpokój
4. Gabinet drugi od strony Oranżeryi, obecnie Pokój Locciego I
5. Gabinet pierwszy od strony Oranżeryi i jeziora, obecnie Pokój Locciego II
6. Pokój drugi środkowy okna na Ogród Mający, obecnie Pokój Średni
7. Pokój trzeci Hiiński Cichym od dawna nazywany obecnie Pokój Cichy
8. Gabinet Oboczny, obecnie Gabinet Farturowy
9. Gabinet II, Oboczny, obecnie Pokój o Trzech Oknach
10. Sień, Garderoba Pierwsza i Garderoba Druga
11. Pokój Zielony Sypialny, obecnie Pokój Chiński z Kasetonami oraz
- 11a. Alkowa
12. Pokój z Figurkami Chińskimi obecnie Pokój Chiński z Akwarelami
13. Pokój Oboczny, obecnie Pokój Myśliwski I
14. Pokój następny w Rozetty malowany, obecnie Pokój Myśliwski II

il. 1

Rzut pierwszego piętra pałacu wilanowskiego z zaznaczonymi apartamentami chińskimi.

Rzut obrazuje zarówno apartament pokazowy w korpusie głównym pałacu (1–9) jak i apartament mieszkalny w skrzydle południowym (10–14). Nazwy historyczne pomieszczeń, podane jako pierwsze, odwołują się do nazw z inwentarza z 1832 r. przechowywanego w Archiwum Głównych Akt Dawnych w Warszawie, 342 Archiwum Gospodarcze Wilanowskie, dz. XXI Zarząd Pałaców, Muzeum i Parków Wilanowskich, 1826–1939 i b.d., sygn. 174, dalej cyt.: AGAD, AGWil., sygn. 174), jako do zawierającego najstarszy zachowany opis apartamentu w korpusie głównym.

śliwskich na piętrze skrzydła południowego, poświęcona nieistniejącemu już dzisiaj apartamentowi chińskiemu w korpusie głównym pałacu (il. 1). Zachowane fragmenty dekoracji stolarsko-malarskiej będą jej cennym uzupełnieniem.

Sztuka orientalna, zarówno blisko jak i dalekowschodnia, w Wilanowie obecna była w zasadzie od początku jego historii, będąc tematem zainteresowań kolejnych właścicieli pałacu. Orientalne pasje króla Jana III² skłoniły go nawet do urządzenia „Gabinetu chyńskiego”³, o ścianach obitych białym atlasem, „na którym Szyte [...] Osoby Chyńskie”⁴, w jednym z pokoiw alkierza przylegającego do jego sypialni. Wystrój ten nie przetrwał jednak do czasów obecnych, gdyż w tych samych pomieszczeniach August II zlecił wykonanie nowej dekoracji. Znalazł się tam także gabinet urządzony w duchu *chinoiserie*, dekorowany

2 Szeroko temat ten omówiła Danuta Zastawska w pracy *Chinoiserie w Wilanowie. Studium z dziejów nowożytnej recepcji mody chińskiej w Polsce*, Warszawa 2008, s. 110–170.

3 A. Kwiatkowska, *Inwentarz Generalny 1696 z opracowaniem*, Warszawa 2012 („Ad Villam Novam”, t. 6), s. 92.

4 *Ibidem*, s. 93.

całkiem odmienną techniką przez wybitnego drezdeńskiego lakiernika Martina Schnella⁵. Efekt jego prac wzbudza zachwyt do dziś. Z kolei kolekcjonerska pasja Wettyna zaowocowała zapewne wzbogaceniem wyposażenia wilanowskiego pałacu o sporą ilość porcelany, możliwe że pochodzącej nie tylko z warsztatów miśnieńskich, ale też oryginalnej, importowanej⁶.

Z kolei Izabela Lubomirska w szalenie jeszcze modnym w drugiej połowie XVIII wieku guście chińskim urządziła swój prywatny apartament na parterze skrzydła południowego, sprowadzając do niego z Anglii papierowe obicia ścienne⁷ oraz zamawiając pasujące supraporty⁸.

Pomysł urządzenia apartamentu chińskiego na piętrze pałacu wiązany jest tradycyjnie z osobą jej zięcia, Stanisława Kostki Potockiego, który na początku XIX wieku zaczął interesować się bardziej sztuką dalekowschodnią, a także dokonywać poważniejszych zakupów do swojej kolekcji. W 1804 roku nabył on „na tandecie po Rogalińskim” między innymi pagody gipsowe⁹, zaś w trakcie podróży do Paryża i Bajonny w 1808 roku dokonał znacznych zakupów obiektów do dziś obecnych w kolekcji wilanowskiej, takich jak chociażby 12 paneli lakowych przerobionych później na szafy do dziś zdobiące apartament chiński w skrzydle południowym¹⁰. W 1806 roku powstała w parku wilanowskim altana chińska projektu Piotra Aignera, wykazująca wyraźne inspiracje angielską recepcją mody na chińszczyznę¹¹. To właśnie z Aignerem współpracował malarz Wojciech Jaszczold, z którego osobą wiąże się tradycyjnie utworzenie pierwszego gabinetu chińskiego w roku 1813. Informację tę po raz pierwszy podaje *Słownik malarzów polskich* Rastawieckiego w 1850 roku:

5 Monograficznego opracowania zagadnienia działalności warsztatu Schnella w Wilanowie dokonała Monika Kopplin przy współudziale Anny Kwiatkowskiej w pracy: *Chinois. Drezdeńska sztuka lakiernicza w Pałacu Wilanowskim*, Warszawa 2006.

6 Zob. J. Nowak, *Inwentarz Pałacu w Wilanowie z 28 września 1743 roku. (fragment)*, Aneks 1, k. 6r., 86r., 91v., s. 328–331 poniżej.

7 Zob. M. Ciechańska, *Papierowe obicia ścienne w pałacu w Wilanowie. Studium portretowe*, Warszawa 2010.

8 AGAD, Archiwum Gospodarcze Wilanowskie (dalej: AGWil.), dz. XXI, Zarząd Pałaców, Muzeum i Parków Wilanowskich (dalej: ZPMiPW), sygn. 171, *Inwentarz Pałacu Wilanowskiego y Wszystkich w nim znajdujących Meblow Obrazów e.t.c. Diebus Septembris 1793 spisany*, s. 155.

9 AGAD, Archiwum Gospodarcze Wilanowskie Anteriora (dalej: AGWil. Ant.), sygn. 302, *Pamiętnik interesów samego J.O. Stanisława Kostki Potockiego Senatora i Wojewody*, s. 110.

10 AGAD, AGWil. Ant., sygn. 302, *Pamiętnik interesów...*, s. 238.

11 Więcej na temat powiązania wilanowskiego pawilonu z wzornikiem Chambersa zob. D. Zasławska, *op. cit.*, s. 283.

R. 1813 wezwany przez hr. Stanisława Potockiego do Willanowa, sporządził tamże rysunki do wielu wiejskich budowli, porządkował galleryę i urządził gabinet chiński, jedyny tego rodzaju zbiór w kraju naszym po dziś dzień w całej piękności i zasobności istniejącym¹².

Informacja ta była później konsekwentnie podawana przez różnych autorów przez ponad 150 lat¹³. Nigdzie jednak nie ma wzmianki o pokojach chińskich w powiązaniu z osobą Stanisława Kostki, mimo że wśród rysunków z wilanowskiej kolekcji Potockich w zbiorach Biblioteki Narodowej znajdują się cztery przedstawienia budowli najprawdopodobniej przeznaczonych do Olesina¹⁴, zaś *Książka do zapisywania Expensy Pieniężney*¹⁵ zawiera zapisy różnych wydatków wilanowskich opatrzonych jego nazwiskiem, jak na przykład ten z października 1815 roku, gdy stolarzowi Cybulskiemu wypłacono właśnie „za robotę w pokojach chińskich zł 18”¹⁶.

Jednocześnie fakt istnienia w Wilanowie przed 1821 rokiem jakiegoś apartamentu chińskiego, który cieszył się dużą popularnością wśród odwiedzających pałac, był wspierany przez niektórych autorów odwołaniem do dwóch listów wysłanych do Stanisława Kostki Potockiego przez Ludwika Kropińskiego w 1810 roku i Juliana Ursyna Niemcewicza w 1816. Listy te przytacza Wojciech Fijałkowski¹⁷ za Jadwigą Rudnicką¹⁸, a za nim inni badacze Wilanowa. Niestety, pod sygnaturą podaną przez Rudnicką listu Kropińskiego nie ma, zaś list Niemcewicza, pisany 22 czerwca 1816 roku, znajduje się pod sygnaturą 265, a nie 365, jak podaje autorka. Z treści listu dowiadujemy się, że „Elektor Unosi się nad pięknnością Wilanowa, nad Galeryą, nad chińszczyzną, nad grzecznnością obojga Państwa”¹⁹. Potwierdzać to może, że faktycznie

12 E. Rastawiecki, *Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających*, t. 1, Warszawa 1979, s. 209.

13 Por. S. Orgelbranda *Encyklopedia Powszechna*, t. 13, Warszawa 1863, s. 154; *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*, t. 31–32, Warszawa 1903, s. 728; *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, t. 7, Warszawa 1929, s. 67; S. Łoza, *Architekti i budowniczy w Polsce*, Warszawa 1954, s. 133; W. Fijałkowski, *Wnętrza pałacu w Wilanowie*, Warszawa 1977, s. 123, przyp. 13; D. Zasławska, *op. cit.*, s. 254; M. Ciechańska, *op. cit.*, s. 118.

14 K. Gutowska-Dudek, *Rysunki z wilanowskiej kolekcji Potockich w zbiorach Biblioteki Narodowej. Katalog*, t. 2, Warszawa 1998, poz. 429–432, s. 12–15.

15 Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Dział Dokumentacji i Cyfryzacji, Materiały Źródłowe (dalej: Mat. Źr.) 147, wypisy z: AGAD, AGWil., dz. XIX, Administracja Dóbr Wilanowskich: *Książka do zapisywania Expensy Pieniężney*, 1810–1823.

16 Mat. Źr. 147, s. 4, pod datą: Listopad 1814.

17 W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 123, przyp. 18.

18 Według autorki list Kropińskiego znajduje się w AGAD, AGWil., dz. II, Archiwum Publiczne Potockich (dalej: APP), sygn. 265, t. 3, zaś Niemcewicza – *ibidem*, sygn. 365, t. 5. Zob. J. Rudnicka, *Biblioteka wilanowska*, Warszawa 1966, s. 98, przyp. 80.

19 AGAD, AGWil., dz. II, APP, sygn. 265, t. 5, s. 276.

zbiory chińszczyzny były już wtedy zaaranżowane na pokaz, nie wiadomo jednak dokładnie w którym miejscu pałacu. Dodatkowe światło na tę sprawę mogłaby rzucić identyfikacja postaci elektora wzmiankowanego w liście tylko w tej formie. Najprawdopodobniej Niemcewicz miał na myśli Fryderyka Augusta I Wettyna, który w roku 1816 od dziesięciu lat nie był już elektorem Saksonii, tylko jej królem, ale którego jeszcze Konstytucja 3 maja z 1791 roku mianowała następcą Stanisława Augusta na tronie polskim. Prawnuk Augusta II Mocnego i praprawnuk Jana III, wraz z powołaniem Księstwa Warszawskiego w 1807 roku został władcą polskim jako księżę warszawski, a w latach 1812–1815 jako niekoronowany król. Tym samym jego związki z Wilanowem wydają się oczywiste, choć dokładny termin wspomnianej w liście wizyty jest niemożliwy do ustalenia. Jednocześnie zachwyty Wettyna nad chińszczyzną może równie dobrze oznaczać uznanie dla przedmiotów pochodzących z czasów jego pradziada.

Jeszcze inną wersję powstania najstarszego apartamentu chińskiego w Wilanowie podaje przewodnik Wiktora Czajewskiego z 1893 roku, opisując obecne Pokoje Locciego:

Pokoiki oznaczone na planie pałacowym Numerami 25 i 26 zdaje się są najstarszym przytułkiem chińszczyzny willanowskiej, oddawna bowiem w inwentarzach noszą nazwę pokoi chińskich²⁰.

Niestety, najstarszy zachowany inwentarz nazywający te pomieszczenia Gabinetami Chińskimi pochodzi dopiero z roku 1832²¹, więc nie daje możliwości potwierdzenia tej tezy. Wiadomo natomiast, że w 1821 roku szerzej zakrojone prace dekoracyjne prowadzone były w tak zwanym Apartamencie Wojewody, zlokalizowanym na piętrze skrzydła południowego²². Kontrakt z malarzem Kicińskim podpisany został 22 sierpnia 1821 roku²³, a jego prace miały zakończyć się przynajmniej częściowo przed końcem listopada. Potocki jednak zmarł we wrześniu, więc nie doczekał ich zamknięcia.

Ukończenia tych prac w 1821 roku dopilnowała żona Stanisława Kostki, Aleksandra z Lubomirskich, i syn Aleksander, podobnie jak urządzenia apartamentów w korpusie w latach 1830–1831²⁴. Inwentarz

20 W. Czajewski, *Willanów. Przewodnik po Warszawie*, Warszawa 1893, s. 91.

21 Zob. przyp. 2.

22 Pomieszczenia 10–14 na rzucie, zob. il. 1 na s. 58.

23 AGAD, AGWil. Ant., sygn. 305: *Kontrakty i Rachunki J Wo Wojewody*, s. 108.

24 Mat. Żr. 221, wypisy z: AGAD, AGWil., dz. XIX, Administracja Dóbr Wilanowskich, *Książka do zapisywania Expensy Pieniężney*, 1823–1830, s. 12 wypisu, pod datą „Sierpień 1830” widnieje zapis: „Kicińskiemu Malarzowi za malowanie 3 Pokoi Chińskich w Korpusie Pałacu [zl] 1400.-, oraz niżej: Kicińskiemu za malowanie Kabinetów przy Pokoioch Chińskich [zl] 1000,-”.

z roku 1832 wyszczególnia nie tylko pokoje w skrzydle południowym o dekoracji zgodnej z zapisami kontraktu z Kicińskim, ale też w osobnym rozdziale, zatytułowanym *Inwentarz Hińszczyzny to iest: Mebli, Makat roznego Gatunku Porcynelli w Końcu Różnych Rzeczy i Osobliwości w Pokojach Hińskich Palacu Willanowskiego (na Gorze) znajdujących się*²⁵ opisuje ciąg pomieszczeń na pierwszym piętrze korpusu głównego, wraz z drobiazgowym wyszczególnieniem wszystkich przedmiotów w nich eksponowanych.

il. 2

Wnętrze sionki prowadzącej do apartamentu chińskiego w korpusie głównym, 1955; zdjęcie z archiwum PKZ

Wystrój opisywanych tam pomieszczeń ma formę praktycznie nieodbiegającą od tej z czasu jego likwidacji po roku 1955, z wyjątkiem przemalowania sufitów w Pokoju Cichym i Pokojach Locciego w latach 1884–1885 przez Antoniego Strzałeckiego na zlecenie Aleksandry

²⁵ AGAD, AGWil., dz. XXI, ZPMiPW, sygn. 174, s. 69.

z Potockich Potockiej²⁶, a także zmiany wystroju klatki schodowej i sionki na piętrze. W latach sześćdziesiątych XX wieku we wnętrzach tych odkryto barokową dekorację ścienną, uznawaną wówczas za bardziej wartościową. Zdjęcia dokumentujące przeznaczony do likwidacji, traktowany przez ówczesnych decydentów bez szczególnej estymy, „pseudochiński”²⁷ wystrój stały się ostatnim świadectwem istnienia tych wyjątkowych wnętrz, zaprojektowanych tak, by tworzyć spójną całość wraz z prezentowaną w nich kolekcją.

Wejście do apartamentu chińskiego prowadziło poprzez klatkę schodową umieszczoną w znajdującym się na parterze Gabinecie Al Fresco prawdopodobnie jeszcze za czasów Marii Zofii z Sieniawskich Czartoryskiej²⁸, do obecnego Gabinetu z Papugą na pierwszym piętrze, skąd wąski korytarzyk, urządzone już w guście chińskim – papierowymi obiciami ściennymi przedstawiającymi chińskie piękności, stylizowanymi na orientalne meblami, przeszkloną latarnią pod sufitem oraz dekoracją mazerunkową – prowadził do pierwszego pomieszczenia właściwego apartamentu²⁹.

W przewodniku Czajewskiego z 1893 roku zamieszczony jest szczególny opis niezachowanych do dzisiaj drzwi rozdzielających oba te pomieszczenia:

Uwagę naszą zatrzymują, szklane drzwi, prowadzące do pokoju następnego, z pięknym rysunkiem w głównej tafli. Dama chińska, przechodząca się wśród krajobrazu, na dole china modląca się, dookoła akcesoria najrozmaitsze chińskie: smoki, ptaki, węże, kwiaty lub postacie w różnych pozach. Rzecz nowsza, nie oryginalna³⁰.

Drzwi te widoczne są na zdjęciach w dokumentacji konserwatorskiej pochodzącej z 1955 roku, obrazującej stan pomieszczeń Apartamentu Chińskiego przed rozpoczęciem robót mających na celu przywrócenie im wystroju z czasów Sieniawskiej (il. 3.2).

Rozdzielone metalowymi szprosami dwie większe tafle środkowe oraz wąskie boczne, tworzące dla nich obramowanie, zachowane są szczątkowo, choć pojedyncze fragmenty dają się jeszcze rozpoznać: w środkowej partii górnej części rozpoznać można głowę przechadzającej się w pejzażu damy, wazon z kwiatami po prawej stronie oraz fragmenty architektury w tle. Z kolei w lewym górnym rogu bordiury widoczne są resztki „chińskiej cyfry” w polu o kształcie kwiatu.

26 Mat. Żr. 109, wypisy z: AGAD, AGWil., dz. XIX, Administracja Dóbr Wilanowskich, jedn. 1/330, [Pałace: Wilanów, Natolin, Morysinek]. Książka rzemieślniczych robót, 1871–1892.

27 J. Cydzik, W. Fijałkowski, *Wilanów. Dzieje, architektura, konserwacja*, Warszawa 1989 (wyd. 2. zmienione), s. 52.

28 W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 91.

29 Na rzucie nr 1–3, zob. il. 1 na s. 58.

30 W. Czajewski, *op. cit.*, s. 88.

Na obramowaniu u góry dekoracja wydaje się niemal kompletna, choć na zdjęciu jest dosyć nieczytelna. Prawdopodobnie znajdują się tam opisane w przewodniku węże lub smoki w kartuszu o wąskim, podłużnym, fantazyjnym kształcie, ujętym po bokach w dwa mniejsze kartusze ze scenkami figuralnymi. Na obramowaniu po lewej stronie w części górnej wyraźnie widać wazon z kwiatami, zaś pozioma listwa rozdzielająca tafle środkowe nosi w części centralnej ślady postaci smoka. Obramowanie w partii dolnej jest w większości stłuczone, z wyjątkiem prawego dolnego narożnika, gdzie zachowała się „cyfra” analogiczna do tej w lewym górnym rogu.

Nieznane jest pochodzenie warsztatowe tych drzwi. Wydają się one świetnie uzupełniać wystrój nie tylko „sionki”, ale też i całego apartamentu, w którym znajdowało się całkiem dużo przykładów malarstwa na szkle, głównie w formie malowanych latarni. Co ciekawe, już sam Stanisław Kostka Potocki w rozdziale swojego *Winkelmana polskiego* zatytułowanym „O sztuce u Chińczyków” uznał malarstwo na szkle za reprezentatywną i pełnoprawną gałąź sztuki chińskiej³¹, tym samym już wówczas uzasadniając obecność tego typu wyrobów w swojej kolekcji.

W opisie Skimborowicza z 1877 roku drzwi jako takie nie figurują, choć możliwe, że to ich właśnie dotyczy fragment: „Z sioneczki wstępnej [...] opatrzonej latarnią i taflami na szkle, nowym już sposobem niedawno sporządzonemi, wchodzi się do pokoju większego”³². Datowałyby je to na czas remontów przeprowadzonych przez Aleksandrę z Potockich Potocką, już po śmierci męża Augusta Potockiego.

Pierwszym pomieszczeniem w ciągu Pokojów Chińskich był Pokój Pierwszy, obecnie określany jako Przedpokój³³. Jego wygląd jest znany z opisów w inwentarzu z 1832 roku³⁴, fotografii wykonanej przez Henryka Poddębskiego w 1933 roku oraz ze zdjęć dokumentacyjnych wykonanych przez PKZ w 1955 roku, obrazujących stan pomieszczeń apartamentu chińskiego przed przywróceniem w nich wystroju barokowego (il. 3.1). Dodatkowo w dokumentacji konserwatorskiej z tego czasu zachowane są barwne przerysy tej dekoracji. Ściany pomieszczenia zdobiły dekoracje roślinne opisywane w inwentarzu jako „Drzewa Bambusowe”, jednakże bardziej przypominające trzcinę albo pałkę wodną, w niższych partiach

31 Zob. J. Wasilewska-Dobkowska, *O sztuce u Chińczyków. Poglądy Stanisława Kostki Potockiego na sztukę chińską*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo”, 355, 2002, z. 33.

32 H. Skimborowicz, W. Gerson, *Willanów. Album. Zbiór widoków i pamiątek oraz Kopje z obrazów Galerii Willanowskiej wykonane na drzewie w Drzeworytni Warszawskiej z dodaniem opisów określonych przez H. Skimborowicza i W. Gersona*, Warszawa 1877, s. 123.

33 Na rzucie nr 3, zob. il. 1 na s. 58.

34 AGAD, AGWil., sygn. 174, s. 70: „III. W pokoju pierwszym wchodząc od strony Oranżeryi Ściany w Landszyfty hińskie i Drzewa Bambusowe, Sufit w Obloki, Ptaki, Motyle latające i Galeryją Bambusową, posadzka zaś Olejno w Dessenie malowane przyozdobionym”.

wzbogacone o inne gatunki, kojarzące się jednak również raczej z rodzimą florą niż z roślinnością egzotyczną. Sufit malowany był w przedstawieniu feniksów i motyli ujętych w oktagonalną ramę z bambusowej kratownicy o geometrycznym rysunku, wykazującą pewną analogię do dekoracji chińskich pokoi zamku w Łańcucie, urządzanych przez Izabelę Lubomirską w latach 1802–1805³⁵. Całość wystroju Pokoju Pierwszego odbiega natomiast estetyką od reszty pomieszczeń wilanowskiego apartamentu poprzez swobodę dekoracji i jej naturalistyczne ujęcie. Danuta Zasławska sugeruje jako inspirację dla tego wystroju klasycyzujące wzorce angielskie i niemieckie³⁶.

Pomiędzy wysokimi prawie aż pod gzyms sufitowy roślinami znajdowały się wydzielone wąskimi malarskimi obramieniami prostokątne pola przeznaczone na „Landszafty hińskie”, malowane tuszem i gwaszem na papierze i klejone bezpośrednio do ściany, oraz cykl czterech drzeworytów noworocznych z przedstawieniami pór roku, ukazanych pod pretekstem scen rodzajowych z dwiema damami i dzieckiem na tarasie otwartym na ogród, z charakterystyczną dla danej pory roku rośliną w tle. O tym, że drzeworyty nie były naklejone na tynk świadczy fakt, że na zdjęciu Poddębskiego ściany południowej po prawej stronie od przejścia w stronę Pokoju Średniego widoczny jest obraz przedstawiający wiosnę z charakterystycznym krzewem peonii w tle, podczas kiedy na fotografii z 1955 roku w tym samym miejscu zauważyć można kwitnącą śliwę symbolizującą zimę. Dodatkowo potwierdzają to badania konserwatorskie³⁷. Pozostałe dwa pola o podobnych wymiarach, umieszczone

il. 3

1. Wnętrze Pokoju Pierwszego, 1955;
2. Drzwi szklane prowadzące z sionki, 1955; zdjęcie z archiwum PKZ

35 M. Ciechańska, *op. cit.*, s. 59.

36 D. Zasławska, *op. cit.*, s. 291–292.

37 D. Długosz-Jasińska, M. Ciechańska, *Konserwacja i restauracja drzeworytu chińskiego „Dwie kobiety i dwoje dzieci” z kolekcji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie*, „Notes Konserwatorski”, nr 17, 2015, s. 191.

na ścianie wschodniej, należały do dwóch innych przedstawień³⁸, pasujących wymiarami do pól na przerysie. Na kolejnym zdjęciu z dokumentacji przed konserwacją widać, że od strony południowej była to *Scena bajkowa*³⁹, prezentująca grupkę dzieci z lampionami pod bezlistnym drzewem. Takie same wymiary ma jeszcze *Scena rodzajowa*⁴⁰, na której widać trzy kobiety i dwoje dzieci. Niewykluczone, że właśnie to przedstawienie umieszczone było w polu po północnej stronie ściany.

Spośród pejzaży zdobiących pierwotnie Pokój Pierwszy, w zbiorach wilanowskich zachowały się zaledwie dwa, malowane gwaszem i tuszem na papierze⁴¹. Pochodzą one ze ściany zachodniej i pasuje do nich wielkością środkowe pole ściany przeciwległej. Niestety, w zbiorach wilanowskich nie ma żadnego obiektu o odpowiednim do niego rozmiarze, a zdjęcia dokumentacyjne pokazują, że najprawdopodobniej – podobnie jak dwa poziome prostokątne pola pośrodku ścian północnej i południowej – pejzaże te mogły być namalowane bezpośrednio na ścianie i spaść wraz ze zdegradowanym przez wilgoć tynkiem. Wszystkie dekoracje rozmieszczone zostały w taki sposób, aby pozostawić przestrzeń dla rozlicznych etażerek i szaf prezentujących kolekcję wyrobów ceramicznych (porcelany i kamionki), pokaźny zbiór tkanin i prac na papierze.

il. 4

1. Drzwi Wil.6242, stan obecny;
2. Widok Pokoju Pierwszego z zaznaczonymi drzwiami prowadzącymi do Gabinetu Drugiego, 1955; zdjęcie z archiwum PKZ

38 W Wilanowie znajdują się jeszcze dwa drzeworyty pochodzące z tego samego Warsztatu Wschodzącego Słońca rodziny Dai w Yangliuqing. Stanowią one jednak części wielkoformatowego panelu Wil.1912, niewchodzącego w skład znanych dekoracji apartamentu chińskiego na piętrze pałacu. Więcej na temat tych drzeworytów zob. D. Długosz-Jasińska, *Historia i analiza treści pięciu chińskich drzeworytów noworocznych przedstawiających kobiety z dziećmi, z kolekcji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, pochodzących z warsztatu Dai Lianzeng z Yangliuqing*, „Ogrody Nauk i Sztuk”, nr 5, 2015, s. 552–561, <https://www.bn.org.pl/download/document/1486713078.pdf> (dostęp: 30 III 2019).

39 Wil.1882.

40 Wil.1884.

41 Wil.1879, Wil.1881.

Ostatnim z zachowanych fragmentów wystroju Pokoju Pierwszego, przechowywanym w Muzeum, są drzwi⁴² oddzielające niegdyś Pokój Pierwszy od Gabinetów Chińskich, obecnie Pokoi Locciego (il. 4). Są niezbyt wysokie, ale o zaskakująco ciężkiej, solidnej, dębowej konstrukcji. Od strony Pokoju Pierwszego były to drzwi ukryte. Na oklejoną płótnem powierzchnię drewna została nałożona zaprawa gipsowa zmieszana z piaskiem, mająca dać efekt podobny do faktury tynku. Następnie drzwi zostały pomalowane do połowy wysokości w motywy roślinne, stanowiące kontynuację dekoracji ściennej, a w części górnej w pejzaż z architekturą, również znajdujący rozszerzenie poza ich obrys.

Drzwi te prowadziły do Pokoju Locciego I, zwanego w inwentarzu z 1832 roku „Gabinetem drugim od strony Oranżeryi”⁴³, który miał „Ściany i Sufit w Kolory malowane / na pierwszych 1. Figur Hińskich na Bleytramach Żelaznych wiszących 10 / 2. Figur takichże małych na Bleytramach drewnianych 3”⁴⁴. Taki właśnie wystrój przedstawiają zachowane fotografie (il. 5.2, 6.2, 8), choć nie dziesięć, a dziewięć dużych akwrel z postaciami „dam chińskich” wisiało na ścianach, w następującym porządku: na ścianie południowej, po lewej stronie drzwi – dwie⁴⁵, na ścianie zachodniej, w której zamurowane było okno – trzy⁴⁶, na ścianie północnej po obu stronach okna – dwie⁴⁷ i jeszcze dwie⁴⁸ po obu stronach przejścia do następnego pomieszczenia, jakim był Gabinet Pierwszy. Wąski pas ściany południowej po prawej stronie drzwi prowadzących do Pokoju Pierwszego wypełniały wspomniane wyżej trzy „figury małe”, niewielkie drzeworyty umieszczone jeden nad drugim⁴⁹. Wszystkie te przedstawienia znajdują się w kolekcji Muzeum i są obecnie prezentowane w Galerii Magazynowej usytuowanej na piętrze Markoniówki.

W czasach, kiedy przedstawienia „dam chińskich” wisiały na ścianach Gabinetu Drugiego, każde z nich ujęte było w malowaną na tynku bordiurę o kontrastowych kolorach, z motywami geometrycznymi, roślinnymi oraz chińskimi znakami. Pomieszczenie oświetlone było chińską latarnią zawieszoną pośrodku sufitu o fasacie dekorowanej pasami geometrycznych ornamentów oraz postaciami smoków w narożach. Z inwentarza z 1832 roku wiemy również, że wyposażenie pokoiku

42 Wil.6242.

43 Nr 4 na rzucie, zob. il. 1 na s. 58.

44 AGAD, AGWil., sygn. 174, s. 70.

45 Wil.1876, Wil.1894.

46 Od lewej Wil.1869, Wil.1866, Wil.1893.

47 Wil.1870, Wil.1878.

48 Wil.1895, Wil.1921.

49 Wil.1885, Wil.1886, Wil.1887.

il. 5

1. Drzwi do Pokoju w Wieży Południowej, 1961;
2. Gabinet Drugi z widokiem na Gabinet Pierwszy oraz widocznymi drzwiami do Pokoju Pierwszego, 1955; zdjęcia z archiwum PKZ

stanowiło sześć niewielkich, czarno lakierowanych stolików służących jako podstawki pod porcelanowe wazony oraz szafka, na której leżało jeszcze kilka drobiazgów.

Wielce interesujący jest również widok na same drzwi do Pokoju Pierwszego. Głif drzwiowy, zamknięty tak jak wszystkie pozostałe glify w apartamencie podwójnym łukiem, ma dekorację przynależącą jeszcze do poprzedniego pomieszczenia. Przepierzenie zamykające otwór sprawia wrażenie prowizorycznego, z widocznymi gwoździami, zaledwie pobielone, a drzwi od strony wewnętrznej w ogóle nie mają wykończenia. Widać na nich jednak rzędy otworów po gęsto osadzonych gwoździach.

Bardzo podobne drzwi, także dębowe, o identycznej konstrukcji i obite blachą za pomocą gwoździ znajdowały się w Pokoju w Wieży Południowej, co można zobaczyć na fotografiach dokumentujących to wnętrze przed rozbiórką na potrzeby budowy Marmurowej Klatki Schodowej⁵⁰ (il. 5.1).

Nieznaną jest przyczyna, dla której takie solidne drzwi, a przy okazji ukryte od strony pozostałych pokoi apartamentu zostały wstawione do wnętrza o małych gabarytach, ale bezsprzecznie reprezentacyjnym charakterze. Niewykluczone, że drzwi te wstawiono do Przedpokoju wtórnie, nie ma jednak na razie żadnych podstaw, aby stwierdzić, kiedy to nastąpiło.

Do Pokoju Locciego I przylega Pokój Locciego II, nazywany w inwentarzu z 1832 roku Gabinetem Pierwszym od strony Oranżerii⁵¹. Do tej pory autorzy piszący o apartamencie chińskim nie podejmo-

50 Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Dział Dokumentacji i Cyfryzacji, Dok. 226/k, s. 10–11. Za zwrócenie na ten fakt mojej uwagi dziękuję p. Katarzynie Onisk z Działu Prewencji i Konserwacji Muzeum.

51 Nr 5 na rzucie, zob. il. 1 na s. 58.

wali szerzej tematu jego drewnianej dekoracji. Wojciech Fijałkowski w swojej książce *Wnętrza palacu w Wilanowie* zamieszcza wprawdzie zdjęcie z pokojów Locciego pochodzące z dokumentacji fotograficznej wykonanej przez PKZ w 1955 roku⁵², jednak w tekście jest mowa wyłącznie o papierowych obiciach ściennych i dekoracji malarskiej Kicińskiego – temat boazerii w ogóle nie został poruszony⁵³. Trzydzieści lat później Danuta Zasławska w swojej pracy *Chinoiserie w Wilanowie*, posługując się tym samym zdjęciem⁵⁴, jednym zdaniem opisuje oba pomieszczenia jako pokryte boazerią⁵⁵. Nieco później Marzena Ciechańska w pracy *Papierowe obicia ścienne w palacu w Wilanowie* wymienia tylko „owalne przedstawienia z widokami chińskimi i scenkami z kwiatami i ptakami, ozdabiane wokół motywami kwiatowymi”⁵⁶.

Tymczasem zespół boazerii z Gabinetu Pierwszego zachował się praktycznie w całości, został, z wyjątkiem jednego panelu, i pomimo przeciętnego poziomu artystycznego, stanowi ciekawy przyczynek do historii dekoracji apartamentu chińskiego w korpusie palacu wilanowskiego. Zespół składa się z czterech paneli o dwóch otworach, u góry owalnym, a u dołu prostokątnym⁵⁷, trzech paneli – z czterech pierwotnie istniejących – o pojedynczym prostokątnym otworze⁵⁸, niewielkiego fragmentu ramiaka dolnego wraz z krawędzią płyciny z czwartego z nich⁵⁹, małego prostokątnego panelu umieszczonego pierwotnie nad oknem w ścianie wschodniej⁶⁰ oraz jednej z desek pokrywających glif okienny⁶¹. Całość razem z dwoma dużymi prostokątnymi *panneaux* malowanymi na jedwabiu⁶² ułożona była naprzemiennie parami. Na ścianie zachodniej po obu stronach wejścia oraz na ścianie wschodniej po obu stronach okna umieszczone były cztery panele o prostokątnych otworach⁶³ ze scenami przedstawiającymi pojedyncze postacie w ogrodzie pod

52 W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 132, il. 140.

53 Por. *ibidem*, s. 130.

54 D. Zasławska, *op. cit.*, il. 92.

55 *Ibidem*, s. 264.

56 M. Ciechańska, *op. cit.*, s. 120.

57 Wil.6244/1–4.

58 Wil.6244/6–8.

59 Wil.6244/9.

60 Wil.6245.

61 Wil.6246.

62 Wil.1918, Wil.1919.

63 Na zachodniej ścianie Wil.6244/6 i Wil.6244/9, na wschodniej – Wil.6244/8 i Wil.6244/7.

kwitającymi drzewami z ptakami⁶⁴. Na ścianach północnej i południowej, po obu stronach okien, znajdowały się w sumie cztery panele o dwóch otworach⁶⁵ ze scenami pejzażowymi z postaciami, owalnymi u góry⁶⁶ i prostokątnymi u dołu⁶⁷. Z kolei same okna tych ścian były przesłonięte przez sceny na jedwabiu⁶⁸. Na zdjęciach z 1955 roku widać układ *panneaux* wraz z wkomponowanymi w nie widokami, a także belkowany sufit, z barokową polichromią znaną nam dzisiaj.

Inne światło na kwestię wystroju tego pomieszczenia rzuca fotografia przechowywana w zbiorze Archiwum Gospodarczego Wilanowskiego⁶⁹, przedstawiająca „Pokoik chiński nad Gabinecikiem Królowej”, jak informuje odręczny opis u dołu zdjęcia, sygnowanego, również odręcznie, „WMarconi 1913”. Warto zaznaczyć, że data ta przypada już po zakończeniu prac konserwatorskich prowadzonych przez Władysława Marconiego w latach 1893–1906⁷⁰ (il. 6.1).

il. 6

1. Narożnik południowo-zachodni Gabinetu Pierwszego, fotografia z 1913 r.; AGAD;
2. Narożnik południowo-zachodni Gabinetu Pierwszego, 1955; zdjęcie z archiwum PKZ

Na fotografii ukazany jest narożnik pomieszczenia z widocznym fragmentem barokowego belkowania pokrytego polichromią. Widać także skutą fasetę i odsłonięty, częściowo zachowany, malowany fryz. Odkrycie historycznego stropu stało się sensacją godną wzmianki w prasie. „Kurjer Warszawski” z 10 czerwca 1913 roku informował:

64 Na zachodniej ścianie Wil.1873 i Wil.1888, na wschodniej – Wil.1875 i Wil.1890.

65 Na północnej ścianie Wil.6244/2 i Wil.6244/4–5, na południowej – Wil.6244/3 i Wil.6244/1.

66 Na północnej ścianie Wil.1911 i Wil.1909, na południowej – Wil.1908 i Wil.1910.

67 Na północnej ścianie Wil.1906 i Wil.1905, na południowej – Wil.1904 i Wil.1907.

68 Na północnej ścianie Wil.1919, na południowej – Wil.1918.

69 AGAD, AGWil., dz. XXI, ZPMiPW, sygn. 136, s. 41. W tym miejscu pragnę bardzo podziękować p. Magdalenie Kulpie, która skierowała moją uwagę na to zdjęcie.

70 J. Cydzik, W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 22.

W Sali „chińskiej” pałacu wilanowskiego zauważono plamy i rysy na suficie, spowodowane wilgocią, zapewne z powodu zaciekania dachu. Po odbiciu tynku sufitowego okazało się, iż poprzednio, t.j. przed instalacją w tej sali urządzeń chińskich, stary sufit opierał się na sześciu belkach modrzewiowych [...]. Farby dotychczas nie spęzły w kolorach i zachowały się tak, jak gdyby belki były malowane przed kilku laty⁷¹.

Z kolei „Goniec Wieczorny” z 9 sierpnia 1913 roku donosił, że „W gabinecie chińskim belki sufitowe, ozdobione herbami Sobieskiego, koronami oraz ornamentami nie będą już zakryte oszalowaniem, jak poprzednio, ale będą odnowione gruntownie bez naruszania w niczem pierwowzoru”⁷².

Jednak nie tylko belkowany strop, ale też ściany musiały wymagać pilnej interwencji. Na tej samej fotografii w narożniku pomieszczenia widoczny jest duży zaciek, opisany odręcznym pismem u dołu zdjęcia jako „grzyb drzewny na murze”. Rzeczywiście, po dokładniejszym przyjrzeniu się szczegółom widoczniej na zdjęciu ściany można zauważyć, że przedstawiona została na nim dekoracja malarska wykonana na tynku, a nie lakierowana boazeria. Mimo iż układ kompozycyjny dekoracji udokumentowanej na zdjęciach z 1955 roku jest bardzo podobny, to występują między nimi zasadnicze różnice. Przede wszystkim po skuciu fasety pozostał pas muru z widocznymi nasiekami. Na zdjęciach powojennych boazeria sięga aż pod belki, a przy podłodze, ponad cokołem, biegnie jeszcze dodatkowy gładki pas o szerokości odpowiadającej wysokości usuniętej fasety. Niewykluczone także, że widoczne na resztkach skutej fasety fragmenty jasnej wici o zaokrąglonych końcach to pozostałości po wizerunkach smoków, podobnych być może do tych znajdujących się na fasacie sufitu w sąsiednim pomieszczeniu. Wiemy wszak, że oba sufity były przemalowane przez Antoniego Strzałeckiego w 1885 roku⁷³.

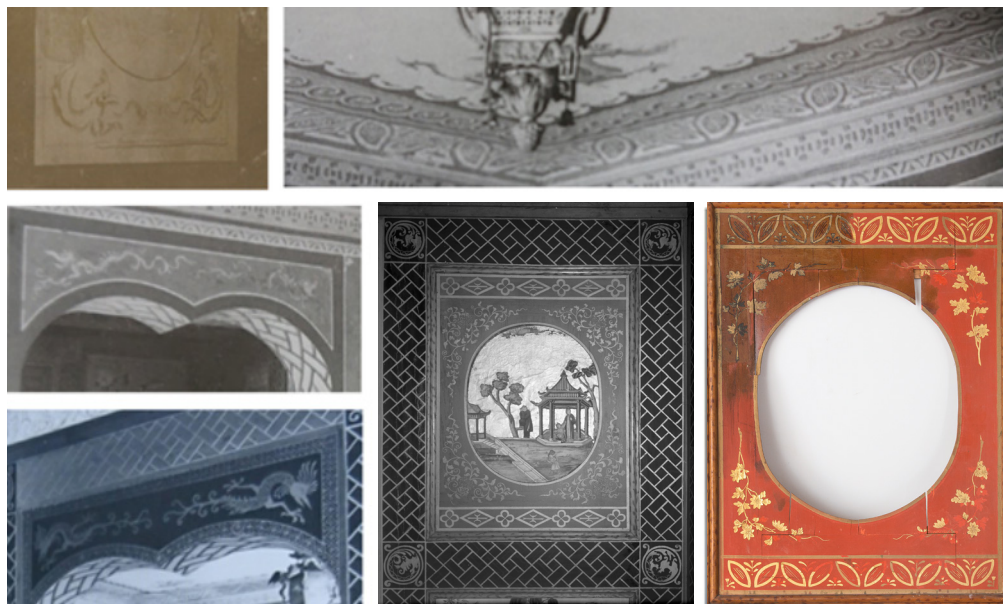
Układ dekoracji w formie czarnego *panneau* z charakterystyczną ukośną złotą kratką jest podobny w obu przypadkach, ale ma widoczne różnice: we wszystkich narożach drewnianych paneli umieszczone są malowane medaliony o formie okręgów wpisanych w kwadrat, na fotografii takich elementów nie ma. Malarskie *panneau*, podobnie jak i drewniane, posiada dwa pola: dolne, w kształcie prostokąta leżącego oraz górne, owalne, ujęte w prostokąt stojący, jednak to ostatnie na zdjęciu ma zasadniczo inny układ dekoracji. Krawędzie prostokąta, zarówno poziome, jak i pionowe, obwiedzione są prostokątną ramą, a pod owalnym polem centralnym widać zarys kształtów zbliżonych do sylwetek smoków. Mimo że szkicowość rysunku przywodzi na myśl raczej prosty podrys niż kompletną

71 Nr 158, s. 5.

72 Nr 365, s. 4.

73 W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 167.

dekorację malarską, to jednak bardzo podobne kształtem smoki można zobaczyć chociażby w nadprożach sąsiedniego pomieszczenia. *Notabene* w nadprożu pomiędzy pomieszczeniami, ale od strony pokrytej boazerią, także widnieją smoki, jednakże całkiem inne w formie – przypominające bardziej ptaki niż gady (il. 7.1, 7.3, 7.4).

il. 7

Porównanie motywów dekoracyjnych: 1. Fr. II. 6.1; 2. Fr. II. 8; 3. Fr. II. 5.2; 4. Fr. II. 6.2; 5. Panel zachodniej części ściany południowej Gabinetu Pierwszego, 1955; zdjęcie z archiwum PKZ; 6. Panel z zachodniej części ściany północnej Gabinetu Pierwszego, stan obecny

Panele boazerijne z owalnymi otworami nie mają smoków, tylko dekorację kwiatową, a zamiast niezbyt szerokiej ramy biegnącej wokół, ujęte są jedynie u dołu i u góry poziomymi pasami dekoracji geometrycznej. Na panelach pochodzących ze ścian po stronie zachodniej pomieszczenia⁷⁴ geometryczny motyw jest taki sam, jak na panelach o otworach prostokątnych. Jedynie na panelach pochodzących ze ścian od strony wschodniej⁷⁵ znajduje się wzór przypominający ornament z fasety w Gabinetcie Drugim (il. 7.2, 7.5, 7.6). Również partie w dekoracji roślinnej mają odmienną formę. Ponadto dekoracja dwóch ostatnich paneli wykonana jest w nieco innej technice niż reszty boazerii, z użyciem papieru w kolorze złotym, z którego wycięte zostały pojedyncze drobne elementy, naklejone następnie na powierzchnię panelu i w niektórych partiach, np. gałęzi, uzupełnione rysunkiem brąz. Przy krawędzi otworu w jednym z nich zachowały się także resztki ozdobnej, złotej, tłoczonej we wzory papierowej taśmy, która pierwotnie wykańczała cały otwór. W miejscach, gdzie nastąpiły ubytki tej jakże delikatnej dekoracji rysunek został wtórnie uzupełniony brąz.

Inwentarz z 1832 roku mówi o tym pomieszczeniu jako o „Gabinetcie pierwszym od strony Oranżerii i Jeziora w którym Posadzka Olejno

⁷⁴ Wil.6244/1, Wil.6244/2.

⁷⁵ Wil.6244/3, Wil.6244/4.

malowana, Sufit w Kraty Bambusowe, Ściany w Landszafty Hińskie w Bleytramach Drewnianych ozdobionym⁷⁶, zaś Wiktor Czajewski w swoim przewodniku z 1893 roku oba pokoje w alkierzu opisuje następująco: „Ściany tych dwóch pokoi ozdobione są tapetowemi malowidłami chińskimi⁷⁷”.

Żaden z tych opisów nie wspomina o boazeriach, wręcz podkreślając stylistyczną jednolitość wystroju obu pokojów. W porównaniu jednak z Gabinetem Drugim dekoracja boazeryjna Gabinetu Pierwszego wydaje się inna w charakterze, pozbawiona pewnej lekkości rysunku i zdecydowanie bardziej dosłowna jeśli chodzi o środki wyrazu. Jest to też jedyne pomieszczenie apartamentu z boazerią poza Pokojem Drugim Środkowym (obecnie Pokój Synów Króla), jednak okładzina tego ostatniego jest szczegółowo opisana w inwentarzu z 1832 roku⁷⁸, podczas kiedy w opisie Gabinetu Pierwszego takiej wzmianki brak.

Obecność w opisie inwentarzowym „bleytramów” sugeruje raczej swobodne zawieszenie przedstawień malarskich na ścianach, a nie wprawienie ich na sztywno w boazerię, podobnie jak w Gabinetcie Drugim. Sugestię wzmacnia widoczne na zdjęciu szkicowe potraktowanie dekoracji malarskiej w partiach, gdzie owe blejtramy powinny wisieć. Dla porównania, w Gabinetcie Drugim na zdjęciu z 1955 roku widać, jak lekko skrzywiony na ścianie wizerunek chińskiej piękności odsonił fragment podobnie niezamalowanej ściany (il. 8).

Warto w tym miejscu dla porządku ponownie przywołać kontrakt z malarzem Kicińskim z 1821 roku, którego punkt 2 brzmi: „Do dwóch obramów wyzłocenie dobrem Złotem dna owalnego każdego, po rogach zaś i w koło odmalowanie Hińskich ornamentów⁷⁹”.

Trudno stwierdzić, kiedy tła owalnych pejzaży zostały wyzłoczone, choć wiadomo, że pierwotnie były niebieskie; nie znamy też innych owalnych przedstawień w dekorowanych malarsko „obramach”. Pytaniem pozostanie kwestia, czemu mowa jest tylko o dwóch sztukach, choć wiemy, że zespół z Gabinetu Pierwszego jest spójny i składa się z czterech obiektów.

Sądząc po układzie belek stropowych oraz kształcie dekoracji, można uznać, że zdjęcie z 1913 roku przedstawia narożnik północno-wschodni albo południowo-zachodni. Za stronę południowo-zachodnią przemawia jednak fakt, że ten właśnie narożnik Pokoju Drugiego, a także analogiczny do niego, północno-zachodni narożnik w Pokoju o Trzech

76 AGAD, AGWil., sygn. 174, s. 69.

77 W. Czajewski, *op. cit.*, s. 91.

78 AGAD, AGWil., sygn. 174, s. 73: „Pokój drugi środkowy Okna na Ogród maiaicy w Którym Ściany w Lamperię drewniane w Filonki Ponsowo, Żółto i Niebiesko z Napisami Hińskimi, Sufit w Belki Kolorów i Napisów takichże, Posadzka pracowicie Oleyno z napisami Hińskimi odmalowane, ozdobiony”.

79 Por. przyp. 12.

il. 8

Narożnik południowo-
-wschodni Gabinetu Drugiego
z przedstawieniami
chińskich piękności, 1955;
zdjęcie z archiwum PKZ

Oknach, odpowiadającym symetrycznie Pokojowi Drugiemu w alkierzu południowym, są miejscami do dziś szczególnie intensywnie atakowanymi przez wilgoć. Zdaje się temu szczególnie sprzyjać układ połączeń dachowych w narożach, gdzie korpus główny łączy się z alkierzami. To, w połączeniu z faktem, że poszycia dachów wilanowskich były wielokrotnie reperowane lub wymieniane⁸⁰, z pewnością przyczyniło się do powstawania w tych miejscach fatalnych w skutkach zawilgoceń.

Zaciek takich wymiarów, jakie prezentuje fotografia z 1913 roku z pewnością wymagał podjęcia daleko posuniętej interwencji, wiążącej się z istotnym skuwaniem tynku. Możliwe, że jej skutkiem było wykonanie drewnianej boazerii powtarzającej motyw dekoracyjny oryginalnej dekoracji jako alternatywy niedrogiej i łatwej w montażu. Jednocześnie owalna *Scena ogrodowa*⁸¹, wypełniająca górną część drewnianego panelu⁸², który zdjęto z tego miejsca, nosi ślady poważnych uszkodzeń związanych z działaniem intensywnej wilgoci – cienkie płótno, na którym zamocowana jest do krosna, ma na sobie ciemnobrunatne plamy, powierzchnia w partiach złotego tła jest silnie pofalowana, a warstwa malarska odspaja się i w pobliżu górnej krawędzi owalu odpada płatami. Z kolei przedstawienie prostokątne z dolnej części omawianego

80 Już w trakcie walk w roku 1794 poszycie miedziane zostało zarekwirowane przez wojsko, a dach pokryto gontem, i w takim stanie w 1799 roku pałac został przejęty przez Potockich. Zob. B. Majewska-Maszkowska, *Mecenat artystyczny Izabelli z Czarotoryskich Lubomirskiej (1736–1816)*, Warszawa 1976, s. 201.

81 Wil.1910.

82 Wil.6244/1.

panelu odbiega stylistycznie od trzech innych przedstawień pochodzących z analogicznych partii pozostałych paneli. Postaci na nim ukazane są zdecydowanie mniejsze w stosunku do wysokości kompozycji, mają smuklejsze proporcje i drobniejsze głowy, a ich twarze o krótkich, typowo azjatyckich nosach, różnią się wyraźnie od długonosych fizjonomii z pozostałych scen. Niewykluczone, że przedstawienie to zostało wtórnie dołączone do zespołu, w miejsce pierwotnego, które uległo zniszczeniu. W nieco lepszej kondycji jest *Architektura z mostem*⁸³, owalne przedstawienie pochodzące z przeciwległej, zachodniej ściany. To z kolei jest miejsce, gdzie przed przywróceniem kominka w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku przebiegał zamurowany szyb kominowy, powodujący przemarzanie ściany i kondensację wilgoci. Pozostałe dwa przedstawienia z tego zespołu, pochodzące z północnej strony pomieszczenia, są w wyraźnie lepszym stanie. Tam też zachowały się panele z dekoracją papierową, w odróżnieniu od paneli po stronie południowej, gdzie dekoracja owalnych otworów jest malowana brązą. Jednocześnie odwrocia wszystkich czarnych paneli zachowane są w stanie dobrym, bez śladów zniszczenia przez wodę. Jedynym wyjątkiem jest tu sina plama na odwrociu prawego pionowego ramiaka panelu⁸⁴ przylegającego dokładnie do miejsca po zalaniu. Nie jest jednak wykluczone, że w tej partii ściana oddawała wilgoć jeszcze długo po interwencji z 1913 roku.

Nasuwa się więc wniosek, że przedstawienia pejzażowe zostały wprowadzone w panele wtórnie, pierwotnie zapewne wisiały na ścianie, rozpięte na blejtramach, podobnie jak w Pokoju Pierwszym. Jednocześnie dalszych badań wymagać będą czerwone obramienia z dekoracją papierową – ogólnie zachowane są one w gorszym stanie niż te z dekoracją malarską, co może świadczyć, że są starsze od reszty zespołu. Na szczęście, cały zespół zostanie niebawem poddany pracom konserwatorskim związanym z drugim etapem realizacji nowej ekspozycji w Korytarzu przy Pokojach Chińskich, co będzie okazją do przeprowadzenia szerszej zakrojonych badań technologiczno-materiałowych.

Z sąsiadującego z Gabinetami Chińskimi Przedpokoju prowadziło przejście do pomieszczenia w inwentarzu z 1832 roku zwanego „Pokoyem drugim środkowym Okna na Ogród Maięcym”⁸⁵, a obecnie Pokojem Średnim⁸⁶. Był to jedyny pokój urządzony od początku z boazerią. Belki stropowe nie zostały przesłonięte sufitem, ale przemalowane w „napisy hińskie”, a przestrzenie pomiędzy nimi wypełniono blejtrami z naciągniętym płótnem, malowanym we wzory geometryczne w kolorach białym, niebieskim i różowym (il. 9).

83 Wil.1911.

84 Wil.6244/2.

85 Zob. przyp. 39.

86 Nr 6 na rzucie, zob. il. 1 na s. 58.

il. 9

1. Pokój Drugi, dekoracja stropu, 1955;
2. Boazeria, 1955; zdjęcia z archiwum PKZ

Po demontażu dekoracji w 1955 roku⁸⁷ płótno zostało zdjęte ze wszystkich krosien z wyjątkiem jednego⁸⁸, zwinięte w rolki i tak przechowywane jest w magazynie do dziś. Z kolei filongowa boazeria malowana przez Kicińskiego w 1831 roku⁸⁹ nie zachowała się w ogóle. Jedynym elementem wystroju są malowane na czerwono konsolki, stanowiące podstawy pod okazy ceramiki licznie prezentowane w tym pomieszczeniu. Jeżeli chodzi o wyposażenie, to zamówione jeszcze przez Stanisława Kostkę Potockiego, a wykonane przez Józefa Simmlera łóżko⁹⁰ się nie zachowało. Przetrwał natomiast zespół mebli lakierowanych na czerwono, na które składa się: biurko z dwiema szafkami o drzwiczkach wykonanych z wnętrza drzwiczek kabinetów saskich Schnella⁹¹, saska sekretera przerobiona na witrynę oraz biurko zrobione z użyciem szuflad pochodzących z sekretery⁹². Obiekty te można dziś oglądać w Pokoju Chińskim z Akwarelami na piętrze skrzydła południowego.

W odróżnieniu od poprzednich pomieszczeń prezentujących obiekty w aranżacjach bardziej neutralnych, wręcz muzealnych w charakterze, Pokój Drugi, w przewodniku Czajewskiego nazywany „Sypialnią

87 J. Cydzik, W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 60.

88 Wil.6243.

89 AGAD, AGWil. Ant., sygn. 305, s. 139: *Kontrakty i Rachunki J Wo Woiewody; Wykaz Kosztu Roboty Malarskiej porobiony w Palacu Willanowskim u Jaśnie Wielmożnego Woiewody S: Potockiego.*

90 *Ibidem*, s. 153: *Kontrakty i Rachunki J Wo Woiewody; Umowa ze stolarzem Simmlerem.*

91 M. Kopplin, *op. cit.*, s. 78–84, 93, 98.

92 *Ibidem*, s. 104–108.

Chińską⁹³, miał wyposażenie sugerujące bardziej użytkowy charakter, z łóżkiem, umywalką, biurkiem oraz parą spluwaczek. Zgromadzono w nim drobiazgi wykonane w najróżniejszych technikach: z ceramiki, kości słoniowej, laki, korzeni, a także objekty czysto użytkowe, jak kapelusz, szlafrok czy buty. To dobrze ilustrowało ideę, jaka przyświecała Potockiemu przy tworzeniu kolekcji. Był nią całościowy obraz zjawiska, jakim była sztuka orientalna, niezawężonego jedynie do sztuki wysokiej, ale we wszelkich jego przejawach. Dzięki temu kolekcja miała większy wymiar dydaktyczny, zgodny z oświeceniowymi ideałami wyznawanymi przez Potockiego.

Ostatnim pokojem o wystroju chińskim w tym ciągu był według inwentarza z 1832 roku „Pokoy Trzeci Hiński”, obecnie Pokój Cichy⁹⁴, który miał „Ściany Ponsowo w Rozetty Hińskie złożone malowany. Landszaftami Hińskimi 6^{ma}wklejanemi siodmem wiszącym na Bleytramie Żelaznym, nad Któremi, Oknami i Drzwiami Hińskimi złotem napisami [...] ozdobiony⁹⁵. Już sam opis wystroju stawia ciekawą kwestię. We wzmiankowanym już wyżej kontrakcie z malarzem Kicińskim z 1821 roku było ustalone, że w zielonej sypialni Potockiego w Apartamencie Wojewody, obecnie Pokoju Chińskim z Kasetonami⁹⁶, „tak na obiciu jako i frankach mają być odmalowane dobrem srebrem Okręgi nakrztiał Cyfer Hińskich iak we ponsowym pokoiu⁹⁷. Ostatecznie do tego nie doszło, zapewne wskutek nagłej śmierci Potockiego. W inwentarzu z 1832 roku sypialnia ta dalej opisywana jest jako zielona, za to jest tylko jeden pokój „ponsowy w rozetty” i jest to Pokój Cichy. Możliwe, że to był właśnie jeden z pierwszych lub nawet pierwszy z urządzonych pokojów chińskich na piętrze korpusu głównego. Ogromna szkoda, że nie zachował się inwentarz z czasów Stanisława Kostki Potockiego, bo zapewne wyjaśniłby ostatecznie kwestię kolejności zdobienia pomieszczeń dekoracją malarską.

Opis dekoracji Pokoju Trzeciego w inwentarzu z 1832 roku mówi o sześciu pejzażach naklejonych bezpośrednio na ściany. Do dzisiaj zachowały się cztery: pochodząca ze ściany północnej *Scena dworska w plenerze*⁹⁸, ze ściany południowej – *Widok portu*⁹⁹, ze wschodniej – *Pejzaż z górami*¹⁰⁰ oraz zachodniej – *Scena rodzajowa*¹⁰¹. Na zdjęciach z 1955 roku widoczne są jeszcze trzy puste pola. Jedno jest na ścianie

93 W. Czajewski, *op. cit.*, s. 92.

94 Nr 7 na rzucie, zob. il. 1 na s. 58.

95 AGAD, AGWil., sygn. 174, s. 79.

96 Nr 11 na rzucie, zob. il. 1 na s. 58.

97 AGAD, AGWil. Ant., sygn. 305: *Kontrakty i Rachunki J Woiewody*, s. 108.

98 Wil.1898.

99 Wil.1880.

100 Wil.1903.

101 Wil.1891.

il. 10

1. Fragment il. 5 pokazujący zdjęte ze ścian obrazy;
2. Pokój Trzeci, ściana zachodnia z widocznym po lewej stronie drzwi pustym polem po krośnie, 1955; zdjęcie z archiwum PKZ

północnej, bliżej narożnika, jedno na zachodniej bliżej przejścia w stronę obecnego Gabinetu Rycin i jedno na tej samej ścianie, ale w narożniku po drugiej stronie drzwi (il. 10.2).

Dwa pierwsze pasują formatem do wspomnianych scen rodzajowych w pejzażu, a na zdjęciu archiwalnym Poddębskiego widać, że odpowiadają też charakterem kompozycji z widocznymi budynkami. Natomiast narożnik z pionowym polem nie jest nigdzie udokumentowany przed likwidacją wyposażenia. Jednak pole to różni się od pozostałych, na których ewidentnie widać pozostałości po naklejonym papierze, tym, że ma gładszą fakturę i grube ciemne obramienie, od wewnętrznej strony nieco nierówne, jakby niewykończone. Najwyraźniej tutaj wisiało jedyne opisane w tym pomieszczeniu przedstawienie rozpięte na krośnie. Niewykluczone, że mógł to być portret *Piszącego mężczyzny*¹⁰², którego wymiary odpowiadają przedstawionemu na zdjęciu polu, a choć przedstawia postać w dosyć bliskim planie, to w tle znajduje się widok ogrodu. Pośrednim dowodem jest fotografia wnętrza Pokoju Locciego z 1955 roku, gdzie w przejściu pomiędzy pokojami widoczne są oparte o ścianę Pokoju Drugiego obrazy na blejtramach, z widocznym wymienionym portretem¹⁰³ (il. 10.1). Jego tymczasowe umieszczenie w Pokojach Locciego po zdjęciu ze ściany dodatkowo zdaje się potwierdzać oryginalną lokalizację – było to najbliższe zamknięte pomieszczenie, gdzie można było usunięte ze ścian w sąsiednich pokojach obrazy bezpiecznie przechować do momentu przeniesienia w inne miejsce.

Wyposażenie Pokoju Trzeciego stanowiły przedmioty zarówno pochodzenia azjatyckiego, jak i europejskiego. Na meble składały się przede wszyst-

102 Wil.1871.

103 Zob. il. 5.

kim dwie, wypełnione porcelaną szafy witrynowe z drzwiami z lakowych paneli, stanowiące komplet z szafami z Pokoju Pierwszego, simmlerowskie foteliki imitujące bambus¹⁰⁴, stolik do gier z przekładanym blatem¹⁰⁵, parawan¹⁰⁶ oraz biurko, zamienione później na stół z dekoracją w stylu *nanban*¹⁰⁷. Ściany ozdobione były także wiszącymi talerzami, a pośrodku sufitu, nad stołem umieszczone zostało „Lustro Wielkie Hińskie Wiszące, ozdobione 4^{ema} Jaykami Strusimi w Bronz oprawnemi, wśrodku tegoż Miska Drewniana Czarno lakierowana umocowana na 4^{ech} sznurach”¹⁰⁸. Oryginalna ta instalacja, uwieczniona także na zdjęciach przedwojennych, nie posiadała zapewne nigdy żadnej funkcji poza dekoracyjną. Po niedawnym, bliższym zbadaniu „Miski Drewnianej” okazało się, że jest to rzadki okaz siedemnastowiecznej, dekorowanej w Japonii ląką bengalskiej tarczy ze skóry bawołu¹⁰⁹. Ten cenny przedmiot został wytypowany do kolejnego prestiżowego projektu konserwatorskiego finansowanego przez japońską Fundację Sumitomo, po zakończonej w lutym 2019 roku konserwacji stołu z dekoracją w stylu *nanban*.

Na zamknięciu amfilady apartamentu chińskiego znalazły się jeszcze dwa pomieszczenia¹¹⁰ w alkierzu południowym, opisane jako Gabinet Oboczny i Gabinet Drugi Oboczny (obecnie Gabinet Farfurowy i Pokój o Trzech Oknach), o czym świadczy fakt zaliczenia ich w poczet „Spisu Hińszczyzny” w inwentarzu 1832 roku¹¹¹. Mimo że nie uzyskały one nigdy wystroju w duchu *chinoiserie*, to stanowiły cenne uzupełnienie kolekcji o ceramikę europejską, w tym także naśladowującą orientalną. Tym samym udało się dopełnić obrazu zjawiska sztuki wschodniej okazami ilustrującymi jej wpływ na sztukę zachodnią. Była to wyjątkowo dojrzała i cenna koncepcja wystawiennicza.

W niedalekiej przyszłości planowane jest stopniowe udostępnianie zwiedzającym coraz większej liczby eksponatów z kolekcji Sztuki Azji przechowywanych do tej pory w magazynach. Dzięki związanym z przygotowaniem nowej ekspozycji w Korytarzu przy Pokojach Chińskich szeroko zakrojonym planom konserwatorskim pojawia się możliwość ich obszerniejszego opracowania, a przy okazji dalszych badań archiwalnych, które niewątpliwie dadzą bezpośredni wgląd w historię i koleje losów poszczególnych przedmiotów. Jednocześnie dokładniejsze

104 Wil.3191/1–2.

105 Wil.3178.

106 Wil.3194.

107 Wil.968, po raz pierwszy wymieniony w tym pomieszczeniu w inwentarzu z 1867 roku, AGAD, AGWil., sygn. 183, s. 257.

108 AGAD, AGWil., sygn. 174, s. 79.

109 Wil.2648.

110 Pomieszczenia nr 12 i 13 na rzucie, zob. il. 1 s. 58.

111 AGAD, AGWil., sygn. 174, s. 94.

zglębianie oryginalnej koncepcji kolekcji chińszczyzny Stanisława Kostki Potockiego, pieczołowicie przekazywanej i rozwijanej przez jego następców, może być okazją do cennych badań nad historią kolekcjonerstwa w Polsce – tematu, który bardzo jest bliski Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

BIBLIOGRAFIA

Materiały archiwalne z zasobów

Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD)

- Archiwum Radziwiłłów (AR), dz. X, Dokumenty Sobieskich
- Archiwum Gospodarcze Wilanowskie (AGWil.), dz. XXI, Zarząd Pałaców, Muzeum i Parków Wilanowskich (ZPMiPW)
- Archiwum Gospodarcze Wilanowskie Anteriora (AGWil. Ant.) Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Dział Dokumentacji i Cyfryzacji
- Materiały Źródłowe (Mat. Źr.)

Publikacje

Ciechańska M., *Papierowe obicia ścienne w pałacu w Wilanowie. Studium portretowe*, Warszawa 2010.

Cydzik J., Fijałkowski W., *Wilanów. Dzieje, architektura, konserwacja*, Warszawa 1989 (wyd. 2. zmienione).

Czajewski W., *Ilustrowany przewodnik po Warszawie i okolicach. Willanów, Czerniaków, Morysin, Gucin, Natolin. Wraz ze szczegółowym spisem 1000 obrazów z Galeryi Wilanowskiej*, Warszawa 1893.

Długosz-Jasińska D., *Historia i analiza treści pięciu chińskich drzeworytów noworocznych przedstawiających kobiety z dziećmi, z kolekcji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, pochodzących z warsztatu Dai Lianzeng z Yangliuqing*, „Ogrody Nauk i Sztuk”, nr 5, 2015, s. 552–561, <https://www.bn.org.pl/download/document/1486713078.pdf> (dostęp: 30 III 2019).

Długosz-Jasińska D., Ciechańska M., *Konserwacja i restauracja drzeworytu chińskiego „Dwie kobiety i dwoje dzieci” z kolekcji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie*, „Notes Konserwatorski”, nr 17, 2015, s. 187–207.

Fijałkowski W., *Wnętrza pałacu w Wilanowie*, Warszawa 1977.

Gutowska-Dudek K., *Rysunki z wilanowskiej kolekcji Potockich w zbiorach Biblioteki Narodowej. Katalog*, t. 2, Warszawa 1998.

Kopplin M., współudz. Kwiatkowska A., *Chinois. Drezdeńska sztuka lakiernicza w Pałacu Wilanowskim*, Warszawa 2006.

Łoza S., *Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa 1954.

Majewska-Maszkowska B., *Mecenat artystyczny Izabelli z Czartoryskich Lubomirskiej (1736–1816)*, Warszawa 1976.

Nowak J., *Inwentarz Pałacu w Wilanowie z 28 września 1743 roku. (fragment)*, Aneks 1, „Studia Wilanowskie”, 26, 2019, s. 328–331.

- Osobliwości Dalekiego Wschodu w historycznej kolekcji Wilanowa*, katalog wystawy, Warszawa 1993.
- Rastawiecki E., *Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających*, t. 1, Warszawa 1979.
- Rudnicka J., *Biblioteka wilanowska*, Warszawa 1966.
- S. Orgelbranda *Encyklopedia Powszechna*, t. 13, Warszawa 1863.
- Skimborowicz H., Gerson W., *Willanów. Album. Zbiór widoków i pamiątek oraz Kopje z obrazów Galeryi Willanowskiej wykonane na drzewie w Drzeworytni Warszawskiej z dodaniem opisów określonych przez H. Skimborowicza i W. Gersona*, Warszawa 1877.
- Wasilewska-Dobkowska J., *O sztuce u Chińczyków. Poglądy Stanisława Kostki Potockiego na sztukę chińską*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo”, 355, 2002, z. 33, s. 29–53.
- Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*, t. 31–32, Warszawa 1903.
- Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, t. 7, Warszawa 1929.
- Zasławska D., *Chinoiserie w Wilanowie. Studium z dziejów nowożytnej recepcji mody chińskiej w Polsce*, Warszawa 2008.

SPIS ILUSTRACJI

- s. 58 Rzut pierwszego piętra pałacu wilanowskiego z zaznaczonymi apartamentami chińskimi; oprac. K. Alkemade
- s. 62 Wnętrze sionki prowadzącej do apartamentu chińskiego w korpusie głównym, nr neg. PKZ 994; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcia z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa
- s. 65 1. Wnętrze Pokoju Pierwszego, nr neg. PKZ 6090; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcie z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa
2. Drzwi szklane prowadzące z sionki, nr neg. PKZ 891; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcie z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa
- s. 66 1. Drzwi Wil.6242, stan obecny; fot. Z. Reszka; © Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
2. Widok Pokoju Pierwszego z zaznaczonymi drzwiami prowadzącymi do Gabinetu Drugiego, dok. kons. 64 1955, nr neg. PKZ 894; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcie z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa
- s. 68 1. Drzwi do Pokoju w wieży Południowej, nr neg. PKZ 53138; fot. J. Szandomirski, 1961, zdjęcia z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa
2. Gabinet drugi z widokiem na Gabinet Pierwszy oraz widocznymi drzwiami do Pokoju Pierwszego, nr neg. PKZ 904; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcie z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa

- s. 70 1. Narożnik południowo-zachodni Gabinetu Pierwszego, fotografia z 1913 r., AGAD, AGWil., dz. XXI, ZPMiPW, sygn. 136, s. 41; © Domena Publiczna
2. Narożnik południowo-zachodni Gabinetu Pierwszego, nr neg. PKZ 908; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcia z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa
- s. 72 Porównanie motywów dekoracyjnych: 1. Fr. II. 61; 2. Fr. II. 8; 3. Fr. II. 52; 4. Fr. II. 62; 5. Panel zachodniej części ściany południowej Gabinetu Pierwszego, nr neg. PKZ 909; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcia z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa; 6. Panel z zachodniej części ściany północnej Gabinetu Pierwszego, stan obecny; fot. Z. Reszka; © Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
- s. 74 Narożnik południowo-wschodni Gabinetu Drugiego z przedstawieniami chińskich piękności, nr neg. PKZ 905 fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcia z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa
- s. 76 1. Pokój Drugi, dekoracja stropu, nr neg. PKZ 929; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcia z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa
2. Boazeria, nr neg. PKZ 928; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcia z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa
- s. 78 1. Fr. il. 5.2; 2. Pokój Trzeci, ściana zachodnia z widocznym po lewej stronie drzwi pustym polem po krośnie, nr neg. PKZ 880; fot. J. Szandomirski, 1955, zdjęcia z archiwum PKZ; © Narodowy Instytut Dziedzictwa

KAROLINA ALKEMADE

Absolwentka Instytutu Historii Sztuki na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, opiekunka Zbioru Mebli w Dziale Sztuki Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

Opracowanie wykonano w ramach prac statutowych muzeum

Kontakt: kalkemade@muzeum-wilanow.pl

Copyright ©: 2019 Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.
All rights reserved.